

Správa z panelovej diskusie

„VYUŽITIE PRÁVA V BOJI PROTI DEZINFORMÁCIÁM“

Dňa 5. novembra 2024, sa v priestoroch Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej len „PraF UK“) uskutočnila panelová diskusia na tému „Využitie práva v boji proti dezinformáciám“. Diskusia bola organizovaná Katedrou trestného práva, kriminológie a kriminalistiky PraF UK (ďalej len „katedra“) za účasti odborníkov Mgr. Filipa Tvrdeho, PhD., Mgr. Magdaleny Adamus, PhD., doc. JUDr. Miloša Deseta, PhD., Mgr. Pavla Hardoša, PhD., prof. JUDr. Tomáša Ľalíka, PhD. a Mgr. Vladimíra Bahnu, PhD.. Panelová diskusia sa organizovala v rámci grantového projektu interného doktoranda katedry Mgr. Mareka Adamkoviča na tému Využitie trestného práva v boji s dezinformáciami (UK/1164/2024).

V úvode vystúpil prof. Čentéš, ktorý zdôraznil, že hlavnou víziou projektu je spojiť odborníkov z rôznych vedných disciplín a predstaviť interdisciplinárny pohľad na to, či právo dokáže byť efektívnym nástrojom v boji proti dezinformáciám a aké sú jeho limity v tejto oblasti. Zdôraznil, že uskutočnené výskumy poukazujú na vysokú mieru rozšírenia konšpirácií aj na Slovensku. Tieto štatistiky nám neukazujú len percentá a čísla – ukazujú nám hlbokú priepasť v dôvery medzi verejnosťou a vedeckou obcou, či verejnosťou a inštitúciami. Na záver príhovoru zdôraznil, že v rámci panelovej diskusie sa odborníci zamerajú tiež na to, akými (mimo)právnymi prostriedkami proti dezinformáciám a konšpiráciám bojovať.

I. BLOK

Ako by ste definovali pojem „dezinformácia“ a v čom spočívajú problémy pri jej definícii?

Diskutujúci konštatovali, že problematika dezinformácií predstavuje komplexný a multidisciplinárny fenomén. Zdôraznili, že motiváciou šírenia dezinformácií sú rôzne a často naplňajú sociálne a psychologické potreby jednotlivcov, ako sú túžba po uznaní alebo posilnenie skupinovej identity. Šírenie nepravdivých informácií nie je len dôsledkom zlých úmyslov, ale aj výsledkom sociálnych a politických dynamík, pričom často odráža presvedčenia jednotlivcov, ktorí tak prejavujú lojalitu k svojej komunite. Diskusia tiež poukázala na to, že regulácia a represia nie sú vždy najvhodnejšími nástrojmi boja proti dezinformáciám. Podľa viacerých názorov by mal byť dôraz kladený na prevenciu prostredníctvom zvyšovania mediálnej gramotnosti a vzdelávania verejnosti.

Z právneho hľadiska bolo zvýraznené, že aj keď je sloboda prejavu základným právom, nie je absolútna. Musí byť vyvážená ochranou iných práv, ako je ochrana verejného zdravia či bezpečnosti. Niektorí diskutujúci súčasne upozornili, že prehnané právne zásahy môžu mať odstrašujúci účinok na slobodu slova a môžu viesť k autocenzúre. Na druhej strane, úplná absencia regulácie môže umožniť zneužívanie informačného priestoru na destabilizáciu spoločnosti.

V závere prvého bloku sa odborníci zhodli, že dezinformácie sú úmyselne šírené nepravdivé informácie s cieľom zavádzať alebo škodiť, a sú symptómom a katalyzátorom širších spoločenských javov. Na druhej strane misinformácie vznikajú neúmyselne, bez zámeru poškodzovať. Efektívny boj proti dezinformáciám vyžaduje kombináciu právnych opatrení, vzdelávania a podpory kritického myslenia, pričom zásadným cieľom by mala byť prevencia.

II. BLOK

Má sa definícia dezinformácie opierať o pravdivosť?

Diskutujúci konštatovali, že otázka pravdivosti alebo nepravdivosti informácií môže byť zložitá. Poukázali na problém selektívneho zobrazovania faktov, ktoré môžu viesť k zavádzaniu verejnosti a vyvolávaniu predsudkov. Uvedené selektívne zobrazovanie môže vytvárať falošný obraz o závažnosti určitých spoločenských problémov, čo môže viesť k nenávisti a polarizácii spoločnosti. Dôraz bol kladený na to, že pravdivosť informácií je často nahradená dôverou v zdroj, čo vedie k šíreniu informácií bez ich kritického overenia.

Dôležitým aspektom je sociálny kontext šírenia dezinformácií. Podľa diskutujúcich sú tieto informácie často šírené nielen z dôvodu ich obsahu, ale aj ako prostriedok na upevnenie sociálnej identity a afiliácie. Pravdivostná hodnota informácií nie je pre niektoré skupiny až taká dôležitá, ako význam, ktorý im pripisujú v rámci svojej komunity. Kritický prístup k informáciám je podľa diskutujúcich nedostatočne rozvíjaný, čo vedie k tomu, že verejnosť často prijíma prvé dostupné informácie ako pravdivé bez ich overovania.

Záverom druhého bloku sa diskutujúci zhodli na tom, že definovať dezinformácie výlučne na základe pravdivosti informácií je problematické, keďže pravdivosť nemusí byť vždy ľahko overiteľná. Dôležitejšia je spoľahlivosť zdroja, z ktorého informácie pochádzajú, pretože väčšina ľudí nemá priamy prístup k overovaniu faktov a spolieha sa na dôveryhodnosť inštitúcií a autorít.

III. BLOK

Ako možno rozlíšiť dezinformácie od konšpirácií, od „klasických“ lží (napríklad pri svedeckých výpovediach), od nenávistných prejavov a od ohovárania?

Dezinformácie sa považujú za bežné lži alebo ohováranie, ktoré šíria neistotu a destabilizujú spoločnosť, avšak majú ešte určitú spojitosť s realitou. Na druhej strane, konšpiračné teórie popisujú udalosti, ktoré sa nikdy nestali a ani nemohli stať. Sú často založené na pseudovedeckých tvrdeniach bez dôkazov, čo môže viesť k šíreniu nenávisťi, najmä ak sú tieto teórie zamerané na etnické alebo náboženské skupiny. Pri konšpiračných teóriách ide o myšlienkový konštrukt, ktorý vysvetľuje určité udalosti ako výsledok tajného sprisahania niekoľkých mocných ľudí, ktorí v skrytosti sledujú svoj nekalý alebo zlý úmysel.

Diskutujúci sa záverom tretieho bloku zhodli, že kľúčom k riešeniu problému šírenia dezinformácií a konšpiračných teórií je kritické myslenie, vedecká gramotnosť a dôraz na overovanie informácií.

V následnej diskusii sa tiež zhodli, že v podmienkach Slovenskej republiky chýba strategická komunikácia, ktorá by podporovala demokratické hodnoty a že absencia takejto komunikácie ešte zhoršuje nedôveru voči vedeckým inštitúciám. Inšpiráciou môžu byť zahraničné prístupy, ktoré kladú dôraz na prevenciu a ochranu spoločnosti pred negatívnymi vplyvmi dezinformácií. Presvedčiť ľudí, ktorí veria dezinformáciám, je veľmi náročné, pretože tieto presvedčenia často vychádzajú z hlboko zakorenených psychologických potrieb, ako je svetový názor a identita. Preto efektívny prístup k zmene ich postojov neexistuje, no je dôležité pristupovať k nim citlivo a snažiť sa pochopiť ich motiváciu. Tiež zdôraznili, že ak chceme ovplyvniť ich názory, je potrebné nájsť autoritu, ktorú rešpektujú.

IV. BLOK

Ako pristupovať k moderovaniu obsahu na sociálnych sieťach a overovaniu faktov?

Diskutujúci sa zhodli na tom, že regulácia obsahu na sociálnych sieťach predstavuje komplexný problém, ktorý balansuje medzi slobodou prejavu a potrebou obmedzovať šírenie škodlivých alebo

dezinformačných informácií. Tieto platformy, kedysi považované za „neutrálnych poštárov“, dnes fungujú skôr ako editori obsahu, pretože ich algoritmy výrazne ovplyvňujú, čo používatelia vidia. Diskutujúci poukázali na problematiku moderovania obsahu, kde sa často prehliadajú práva užívateľov na opravný prostriedok a transparentnosť v rozhodovacom procese.

Niektorí diskutujúci zdôraznili, že sociálne siete by mali niesť zodpovednosť podobnú tradičným médiám, zatiaľ čo iní poukázali na to, že regulácia by nemala byť plošná a mala by brať do úvahy špecifiká jednotlivých prípadov. Zazneli aj názory, že prílišná regulácia by mohla ohroziť slobodu prejavu, najmä v prípadoch, keď sa kritické alebo kontroverzné názory stávajú terčom cenzúry. Na druhej strane, štát by mal zasahovať proti propagande a dezinformáciám, najmä ak ohrozujú demokratické princípy a národnú bezpečnosť.

ZÁVER

Problematika dezinformácií predstavuje komplexnú výzvu, ktorú nemožno riešiť výlučne právnymi alebo regulačnými zásahmi. Kľúčovým prístupom je posilňovanie mediálnej gramotnosti a vzdelávania verejnosti, čím by sa podporilo kritické myslenie a schopnosť rozlišovať medzi spoľahlivými a nespoľahlivými zdrojmi. Kľúčovým zistením bolo aj to, že sociálne a psychologické faktory zohrávajú významnú úlohu pri šírení dezinformácií, ktoré často slúžia na posilnenie skupinovej identity. Snaha regulovať šírenie dezinformácií musí byť vyvážená ochranou slobody prejavu, pričom zásahy by mali byť primerané a zamerané na prevenciu škodlivých vplyvov na spoločnosť. Zároveň je nevyhnutné, aby štát vytváral strategickú komunikáciu podporujúcu demokratické hodnoty a dôveru v inštitúcie. V podmienkach Slovenskej republiky sú rezervy z hľadiska vzdelávania a prijímania účinných opatrení a predstavujú výzvu pre efektívnejší boj proti dezinformáciám, ako aj pre adekvátne riešenie otázky postihu za ich šírenie. Záverečné stanovisko panelovej diskusie zdôraznilo dôležitosť interdisciplinárneho prístupu, ktorý zohľadňuje rôzne aspekty právneho, sociálneho a vzdelávacieho rámca v boji proti dezinformáciám.

prof. JUDr. Jozef Čentéš, DrSc.

Mgr. Agáta Bajčíková

Mgr. Marek Adamkovič

